

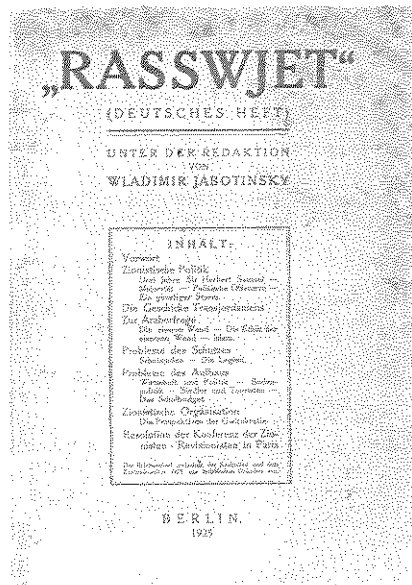
"חבלי הלידה" של העתון היהודי הוותיק ביותר

בין כל העתונים היהודיים המופיעים בעולם, שמור מקום של כבוד ל"ג'ואיש כרוניקל" הלונדוני, שהוא "זקן" העתונות היהודית, ובעוד שנים מספר יחוג את יום הולדתו ה-150.

ואולם, גם לעתון מכובד כמוהו היו, כפי שמתברר, חבלי לידה קשים למדי, ושנים לא מעטות חלפו עד שהעתון התייצב ונהיה למוסד בקרב היהדות האנגלית ואף מחוץ לאנגליה.

העתון נוסד כשבועון ב"12 בנובמבר 1841 על-ידי יצחק ולנטין, ועורכיו הראשונים היו משה אנג'ל ודוד מלדולה. מחיר הגיליון היה 2 פני. תרגום שמו הוא "דברי הימים היהודיים", אך מאז ועד היום מופיע בראשו צמד המלים העברי "ספר זכרון". בגיליון הראשון הופיע מתחת לשם העתון חלק מפסוק כ"ג בספר משלי פרק ט"ו — "ודבר בעתו מה טוב". המלה עתון טרם באה אז לעולם, אבל המלה בעתו כמעט שמוכירה אותה...

"קיר הברזל" ב"ראזסוויט" הגרמני

ה"ראזסוויט" בלבוש גרמני ובו שני מאמריו של ז'בוטינסקי בשאלה הערבית

ה"ג'ואיש כרוניקל" - ההתחלות

נשתנו ההרכבים של חברי המערכת, חלו הפסקות בהופעתו והוא נדד עם חלק מעורכיו מפטרבורגראד למוסקבה ומשם לברלין ולפריז (ששם נסגר סופית בשנת 1934).

אף כי ז'בוטינסקי פרסם בו מדי פעם מפרי עטו, נהיה "ראזסוויט" לשופר הרשמי של תנועתו רק באפריל 1923, חודשים מספר לאחר שעזב ז'בוטינסקי את ההנהלה הציונית. כאמור נדד העתון עם עורכיו, וכך הופיע ה"ראזסוויט" תקופה מה בברלין — גם במהדורה בגרמנית. זה היה בעת שז'בוטינסקי עצמו התגורר בברלין, והתקבצה סביבו קבוצה של עסקנים ציוניים, פליטים מרוסיה וס'טודנטים צעירים. בשער של המהדורה הגרמנית של ה"ראזסוויט" (בשנת 1925) מופיע תוכן הגיליון, ובו אותם שני המאמרים על הבעיה הערבית.

"ראזסוויט" חדל להופיע בברלין, ב-15 במאי 1924 וחדש את הופעתו בפריז בדצמבר אותה שנה, ברוסית.

כדיונים שונים בארץ הזכרו בעת האחרונה מחדש שני מאמריו של ז'בוטינסקי על הבעיה הערבית: "קיר הברזל" ו"מוסר קיר הברזל". כתב עליהם בהרחבה פרופ' יוסף גורני בספרו "השאלה הערבית והבעיה היהודית"; וכן מצוטטים מהם מדי פעם קטעים בעתונות.

שני מאמרים אלה הופיעו לראשונה בשנת 1923 ב"ראזסוויט" — שבועון תנועתו של ז'בוטינסקי.

בראשיתו היה "ראזסוויט" ביטאון הפ'רדציה של ציוני רוסיה ואוקראינה (הוא נוסד במקומו של שבועון יהודי אחר שנקרא "כרוניקה ייברסקוי ז'יוני" ונסגר על-ידי השלטונות). גיליונו הראשון של "ראזסוויט" יצא בשנת 1907 בעריכתם של האדריכל שלמה גפשטיין והענתנאי יוסף שכטמן. שני אלה הודוה עם השקפותיו של ז'בוטינסקי, אך היו בחברי המערכת כאלה שלא קיבלו את דרכו. במרוצת השנים עבר השבועון גלגולים שונים:

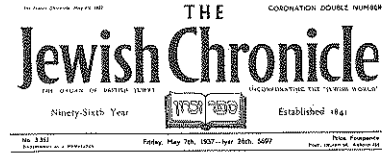
משנה שמתחת לכותרתו הראשית, הכוונה היא ל"סדרה מוגדלת". כותרתו שהיתה עד אז באותיות לטיניות, קיבלה לכוש גותי, והתמידה בו יותר מעשרים ואחת שנה.

בדצמבר 1854 התאחד העתון עם מתחרהו העיקרי - ה"היברו אובורבר", שנוסד בידי אברהם בייניש, ונקרא מאז "גיואיש כרוניקל" אנד היברו אובורבר". חודש לאחר מכן, בינואר 1855, הפך בייניש לבעליו של העתון המאוחד ולעורכו. הוא התמיד בכך עד למותו בשנת 1878, עם הפסקה ארוכה בין 1869 ל-1875.

ב-2 באפריל 1869 חלו בכותרת העתון שלושה שינויים: כותרת המשנה אודות ה"היברו אובורבר" נעלמה וכמוה גם האותיות הגותיות; גורל זה היה גם מנת חלקו של הפסוק "בטח בה' ועשה טוב". ממועד זה ואילך אפשר היה, כך נראה, גם בלעדי.

העתון הופיע חצי שנה, וגיליון ה-20 במאי 1842 היה האחרון שראה אור לפני שה"גיואיש כרוניקל" נכנס לתרדמה ארוכה שארכה כשנתיים וחצי. קשיים מקשיים שונים גרמו לכך, שרק ב-18 באוקטובר 1844 החלה להופיע סדרה חדשה של העתון. עתה נקרא העתון "גיואיש כרוניקל אנד וורקינג מאניס פריינד", דהיינו ה"גיואיש כרוניקל וידיד האדם העובד". גם בפסוק התנ"כי חל שינוי: במקום הפסוק הקודם הובא חלק מפסוק ג' במזמור תהילים ל"ז: "בטח בה' ועשה טוב". שינוי נוסף: העתון נהפך לדו-שבועון. אגב, התוספת "ידיד האדם העובד" החזיקה מעמד עשרים גיליונות בלבד.

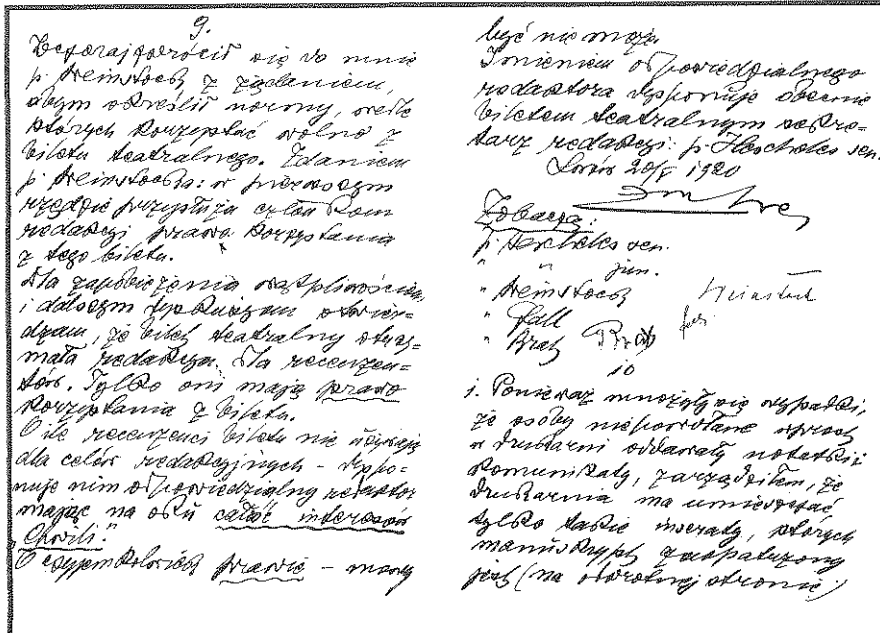
ב-8 באוקטובר 1847 שב העתון והיה לשבועון, ובתדירות זו הוא מופיע בכל מאה וארבעים השנה שחלפו מאז. שלוש שנים אחר-כך, ב-11 באוקטובר 1850, הרחיב העתון את יריעתו הצרה, וכפי שנאמר בכותרת

ה"גיואיש כרוניקל" - כותרת העתון בהתפתחותה

למי שייך כרטיס מבקר-התיאטרון

קטע מיומנו של גרשון ציפר (בפולנית)

גרשון ציפר, מראשוני התנועה הציונית בגליציה המזרחית ומראשיה, היה מייסדו ועורכו של העתון הציוני בשפה הפולנית "כוויליה", שהופיע בלובק בשנת 1920.

את כל שעותיו הפנויות בימים ובלילות היה מקדיש לעתון זה. הוא כתב מאמרים ראשיים, עשה הגהות וניהל את המערכת ואת המנהלה. מדי פעם רשם יומן בכתב-יד, והעתקים מרישומיו - אם היו אלה הערות רלבנטיות לענייני המערכת - געורות או הוראות לעשייה, משגים ומחדלים, היה משגר לעורכים הבכירים.

יום אחד התעוררה במערכת בעיה אתית: למי שייך כרטיס התיאטרון, שאיפשר כניסה חופשית לכל מוסדות הבידור בעיר? ב-20 במאי 1920 רשם ציפר ביומנו (תרגום מפולנית):

"אתמול פנה אלי מר ויינשטוק כתביעה שאקבע נוהלים לשימוש בזכויות שמעניק כרטיס התיאטרון. לדעת מר ויינשטוק, זכות זו

"החיל" — עתון במדים עדיית ויטמן

מוקנית בראש וראשונה לחברי המערכת. כדי למנוע ספקות וויכוחים הריני קובע שאת כרטיס התיאטרון קיבלה המערכת עבור מבקרי התיאטרון. רק להם הזכות ליהנות מן הכרטיס. במקרה שהמבקר אינו מנצל את הכרטיס לצרכים מערכתיים, יחליט על השימוש בו העורך האחראי, כשלנגד עיניו מכלול האיניטרס של ה"כווילה". על זכות של מישהו אין לדבר כלל.

מטעמו של העורך האחראי עומד עתה כרטיס התיאטרון לרשותו של מזכיר המערכת מר קשלוס האב.

לכוב, 20 במאי 1920.

העתקים:

ה' השלם האב;

ה' השלם הצעיר;

ה' ויינשטוק;

ה' פאט;

ה' בראט.

★

בעיות היו לו, לציפור, גם בנושאי הגנה. הנה מה שכתב ביומנו ה-14 בינואר 1920:

"נוכחתי לדעת שהאדונים המגיהים מתרשלים במילוי תפקידם. גיליונות העיתון מהיום ומאתמול גדושים שגיאות-דפוס המקשות על הבנת הידיעות.

אי אפשר לשאת יותר מצב דברים מעין זה, המסכן את עצם קיומו של העתון, ואני רואה עצמי נאלץ להטיל על שני המגיהים קנס של 10 כתריום. אני מבקש בכל לשון של בקשה מעורכי הלילה, שיקפידו כי המגיהים יעשו את מלאכתם כראוי. אני מקווה שמעתה לא תהיינה עוד סיבות להתלונן בענייני הגנה."

עיתון יומני לחיילים עבריים
JEWISH SOLDIERS' DAILY NEWSPAPER

מס. 653 גליון אחרון האדר 4 אית

יום שני, 14 במאי 1920. מעקב אירופה - Western Europe - 21.6.1920

סבלנות השרירים מגיעה לקצה

חיינו זמן רב במחיצת מלאך צדק ויוזמה נאם באפס שרשרת לצנע את המלחמה של ועדת הקודקוד ללא השויות נטפסת עטמנו וזו כל עוד לחיות בנרמול אבס חריו של חוקר המינסו והודרי כנכון. תולך קורבן רבנו בחפוק סביב לנומנו. גלחם על חוקם נמרה, שדוה לנו בעליה. על העינים, להבין, כי אין אנו כסם האנגלים, האמריקאים או הקנדים שחיו היום נורמליים כמעט כבער הימים האחרונים. אנטנו זיינו במחיצת מלאך המוות יותר מדי. זמן כרי שנוכל עוד לשרת במנוחה ויוזמה אבס, כי תורנו של חוקן והרופה רשמיים אריות סיגוריות אין זרק להשמות את הריחים הפועל של הדיוזשקון. זין קוריה אריות יונתו. מדי כי זרשים לכלאת החיכוכותותם. שלחת

ירושלים (ה'ס"א) השרים מניחם ונתנו נחוק ששאר החוק על זין חזר צבא חוק ער יערת הירוחים. מביעות זין

כל הגברים מצוהב ואסור

ירושלים (ה'ס"א) השרים מניחם ונתנו נחוק ששאר החוק על זין חזר צבא חוק ער יערת הירוחים. מביעות זין

יקום ה'עוד
מספח המבר הלכן נורה על פרוק הבריגדה היהודית — הדיס מורה ציוניה על קיסמו: הסלחנות והלחמה על עם ישראל נרמס נמסיהם. חמולי אונג — הסלחנות עומת בהקפה. עם ישראל ספוק שטורה עשוק מולדה. ככול בנדר מוכיח בארצו ונתחלת חיו חליה בו. בו בלבר. זימן לו סקען ועור וספגב אלא בנבני. כנני חליטי-לחמו. בני נסמה לחמו עצמאת. קעם הסרה המרים לא יסר היעור יעור חלוצי העם. נאנו דמור דרה. לחמו הסרונה העברית. היעור יקום — אם יתכר כולנו נורג ליקושי חיינו ונמסנו. לנורג ב"א זמן הע"א 20.6.20

היקמו במעולה תעשיית נגד התומתי

לנורג (ה'ס"א) מניחם מביעות זין חזר צבא חוק ער יערת הירוחים. מביעות זין

הקצין שנחטף בירושלים הצליח להמלט
ירושלים (ה'ס"א) השרים מניחם ונתנו נחוק ששאר החוק על זין חזר צבא חוק ער יערת הירוחים. מביעות זין

סופרי השארית נפרדים מאתנו

ירושלים (ה'ס"א) השרים מניחם ונתנו נחוק ששאר החוק על זין חזר צבא חוק ער יערת הירוחים. מביעות זין

לכאורה, היה העתון כפוף לפיקוד הצבאי של הבריגדה, שבראשה עמד בריגדיר יהודי אנגלי ושמו בנג'מין. אבל למעשה זה היה עתון "רשמי" של היישוב היהודי בארץ-ישראל, שהיה כפוף, כמו הבריגדה כולה, למרותה הנסתרת של ה"הגנה". הוא נוהל בחלוקה פוליטית מובהקת, ובמערכתו היה ייצוג לכל הפלגים הגדולים ביישוב. אחד העורכים, למשל, היה יעקב רובין ז"ל, שלימים ערך את העתונים "המשקף" ו"חירות".

בשעה שמתחת לפני השטח רחשה פעילות סמויה של הברחת-נשק, סיוע לניצולי השואה וארגון ספינות מעפילים. נתפס עתון "החיל" בעיני העוסקים באותה מלאכה, כחלק מן העשייה הציבורית. על-פי אותה תפיסה, היתה תפוצת העתון עשרת אלפים עותקים ביום — פי שניים ממספר חיילי הבריגדה — והוא הגיע לידיהם של הפליטים במחנות ואפילו לארץ ישראל. דבר זה התאפשר משום שהב-ריגדיר העלים עין, והכיסוי היה מושלם.

ההתגייסות העברית לשורות הצבא הבריטי בעת מלחמת העולם השנייה נעשתה בשלבים: תחילה כפלוגות, אחר-כך בגדודים, ורק בספר-טמבר 1944 פרסם משרד המלחמה הבריטי הודעה רשמית בדבר הקמתה של החטיבה היהודית הלוחמת, ה"חיל" (הבריגדה). לאורך מרבית התקופה ליוו את הלוחמים העבריים דפי מידע יחידתיים, ובמשך הזמן החל להופיע ברומא עלון חדשות יומי שנקרא "החיל העברי" או "לחיל", אשר נועד לחיילים העבריים ביבשת אירופה. לאחר תום המלחמה עברה הבריגדה היהודית למערב אירופה, ושם שינה עלון "החיל העברי" את פניו, והיה לעתון יומי שמימן הצבא הבריטי. שמו היה: "החיל" — עתון יומי לחיילים עבריים. מחירו היה שני פרנקים בלגיים, ובערבי שבת וחג — ארבעה פרנקים. העורך הראשי בבריסל היה חיים בן אשר, איש קיבוץ גבעת ברנר ולימים חבר כנסת, ואחריו — שמשון ארד.

ולבקר את מדיניותה של הממשלה הבריטית
בחרפות כלתי רגילה, וכל זאת במימונו
"הנדיב" של הוד מלכותו...

ללא צנזורה הצליחו אנשי "החיל" לא רק
להביא חרשות וידיעות שהיו נפסלות על הסף
בעתונות הארצישראלית, אלא אף לתקוף

"שכם אחד נגד מדיניות המער"

ארץ-ישראל, מופנית שאלנו לוספי
מינספר, שבו שלפת תועת העבודה
האנגלית והשאלה היא: הותכן שהי
דעת בויון מוצנת ומבטאה את מעונו
והתחייבויותיהם של פועלי אנגליה?
פועלי ארץ-ישראל דורשים תשובת
ברורה על שאלה זו.
י. אדלסון;
יש לארגן את ציבור הפועלים ל-
התנגדות כאיש אחד. יש לשגר משל-
חת פועלי הארץ לפועלי העולם וכל
עיקר לפועלי אנגליה. אם בויון הוא
באמת ברבם של כוחות המער יש

מדועים, לפני החקירה, כי ארץ-ישראל
לא תפתור את השאלה. פראים נשכח
מבויון, שנעשה הכל בארץ כדי להפיק
כל סאמץ לבוא לידי הסכם ושותף
פשלה עם הערבים. היה צריך להפ-
דף קצת ולראות את השאיפות הי-
רבות של חברי מפלגתנו הוא.
ולשם קיצור, נגראה, נאמר עתה
בחד-הודו ולא, בית לאומי יהודי,
וכבר ברק בויון ומצא שלא נתחייבו
פעולם להקמת מדינה יהודית. מדובר
על, גישה המוניטרית

לפי דבריהם של מנהיגי הציונות
התיישב סביבת את אחרות המלחמה כי
הבנות בויון ובמדינות הארצישראלית
של המסאלת הבריטית.
ד. בן-טרויך;
נכון הוא כי הממשלה של היום
קיבלה ברורה מצב קשה - פרי של
ביצוע הרסני של המרשע במשך 20
שנה, אשר הניע לשיאו במעולה גלויה
כאמון - כשאר הלכן משנת 1939,
מפלגת העבודה נתנה אותו כלי-הס-
חיונית. והנה הודעת בויון, מלאה
התקפה חריפה על "מדיניות המעל" הבריטית, במימונו בריטי...

שני הנושאים המרכזיים שהעסיקו את
העתון היו: א. ההתוודעות אל השואה והפגישה
עם הניצולים. ב. המאבק למען עלייה חופשית
והמערכה על הקמת המדינה. מאחר שלא היו
כו כתבים צבאיים של ממש, נעזרו אנשי
המערכת בחומר מסוכנויות הידיעות של
"רויטר" ו"סט"א. מספר שמשון ארד: "האינ-
טרסים שלנו היו בתחום הפוליטי והיהודי.
ההווי ביחידות, לאחר תום המלחמה, עורר
עניין שולי בלבד. למעשה, זה היה עתון אזרחי
לכל דבר".

במדורים ניתן היה למצוא מדורים חדשותיים
כמו "חדשות בקיצור" ו"קצרות מן הארץ";
וזרות מידע תחת הכותרת "על דא ועל הא";
"בתפוצות" - סקירת אירועים הקשורים
בפזורה היהודית; "ספורט", וכמובן, "מכתבים
למערכת".

ההבדל המכריע בין עתון "החיל" לבין
העתונים שהתפרסמו באותה עת בארץ ישראל,
היה בהיעדרה המוחלט של צנזורה בריטית.
וזאת, על אף שמדובר בעתון צבאי בריטי!
"לא היו שום הגבלות", ממשיך ארד
ומספר. "היתה הבנה לגבי הדברים שעליהם
כדאי היה לכתוב, ולגבי הדברים שלא רצו
שנעסוק בהם. אבל אם השכנוע הפנימי ציווה
דברי ביקורת קשים על מדיניותה של הממשלה
הבריטית (המו"ל של העתון) - הם נכתבו
והופיעו".

על-אף התקווה כי הבריגדה תהיה היסוד
לצבא עברי בארץ ישראל, פורקה היחידה
בחודש יוני 1946, ואתה נסגר גם עתון
"החיל". במאמר המערכת של הגיליון האחרון,
גיליון מספר 653, נכתב ה"אני מאמין" של
העתון: "כל שהמה בנשמת החייל והלוחם
היהודי, כל שקופל בחוויית הפגישה עם
שארית ישראל בתוחלתה לארץ ישראל, כל
שטעם מלחמתנו נתרווה בו - ביקש עתוננו
להיות לו לפה (...). היינו מלווים יום יום את
מלחמת היהודים לחיים חופשיים במדינתם,
היינו מצפים ברטט לחתירת אחים מעפילים,
לשלום מגינים ובונים במולדת. לא היה טעם
אחר לקיומנו מבלעדי האמירה הגלויה, הא-
מיצה, שטעם המערכה שקוע בה..."

מחברי המאמרים

- ד"ר מנוחה גלבוש: מרצה בכירה בחוג לספרות עברית באוניברסיטת תל-אביב. עוסקת בחקר העתונות העברית מראשיתה.
- צבי לביא: עורך בכיר ב"מעריב".
- ד"ר יצחק קדמן: מרצה למדיניות חברתית בבית הספר לעבודה סוציאלית על שם פ. ברואלד באוניברסיטה העברית.
- אליקים רובינשטיין: מזכיר הממשלה.
- אהרן אבן-חן: עתונאי. חבר מערכת "דואר היום" ולאחר מכן חבר מערכת "מעריב".
- גבריאל צפרוני: כתב ב"דואר היום", כתב-חן במשך עשרות שנים ("דיילי טלגרף", "ניו-יורק הרלד טריביון"), עורך "הבוקר".
- ד"ר מרדכי נאור: מרצה להיסטוריה של ארץ ישראל ולעתונות באוניברסיטת תל אביב. כתב וערך ספרים בנושא תולדות ארץ ישראל. עורך "קשר".
- ד"ר גדעון קרן: מרצה על תולדות העתונות העברית באוניברסיטאות בצרפת. כתב "דבר" ו"קול ישראל" בפרז.
- ד"ר ישראל חיים בילצקי: סופר דו-לשוני (עברית-יידיש), מרצה באוניברסיטת בר-אילן בנושאי ספרות יידיש ופולקלור יהודי.
- רחמים אלעזר: מנהל המדור באמהרית, לעולים מאתיופיה ב"קול ישראל". מזכיר כללי של המועצה הלאומית של יהודי אתיופיה.
- שלמה שבא: סופר ועתונאי הכותב בנושאי ארץ ישראל.